

Кочубейник О.М. (м.Київ)

СОЦІАЛЬНІ ЕФЕКТИ ПАНДЕМІЇ: ПРАКТИКИ ОПАНУВАННЯ НОВОЮ РЕАЛЬНІСТЮ

Кочубейник О.М. Соціальні ефекти пандемії: практики опанування новою реальністю.

Статтю присвячено аналізу змін, що відбулися у суспільстві у період пандемії, та виокремленню основних соціально-психологічних ефектів, які виникли у цей період та матимуть, за прогнозами, істотні віддалені наслідки.

Автор показує, чому пандемія як надзвичайна ситуація з соціально-психологічного погляду у максимальному ступені протилежить повсякденності. Повсякденність – це встановлений порядок соціальності, в межах котрого життєвий світ для особистості є прогнозованим, передбачуваним, звичним та зручним за рахунок налагоджених соціальних практик. Пандемія привела до порушення практик повсякденності, створила умови для перерозподілу ресурсів різного ризика, загострила конкуренцію спільнот за владу.

Наукова новизна статті полягає у виокремленні особливого конфліктного процесу, що відбувається між акторами порядку соціальності, створюючи ризики соціальних тубулентностей. Автор зазначає, що головна суперечність пандемії полягає у тому, що соціум опинився перед потребою сконструювати реальність, яка, з одного боку, інкорпорує максимум режимно-обмежувальних заходів у практики повсякденності, з іншого боку – у максимальному ступені прагне зберегти «стару» повсякденність, оскільки усе економічне підґрунтя суспільства, процеси й механізми балансування усіх соціальних інституцій вироблялися в

«докарантинних» умовах і є ефективними тільки у разі холичного соціального простору.

Головними соціальними ефектами пандемії, які матимуть значні віддалені наслідки, названо посилення атомізації суспільства, порушення солідарності, реконструкцію системи привілеїв та дискримінацій, виникнення нових стигматизацій та ексклюзій.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, повсякденність, дискримінація, порядок соціальності, соціальна ієрархія.

Кочубейник О.Н. Социальные эффекты пандемии: практики овладения новой действительностью.

Статья посвящена анализу изменений, произошедших в обществе в период пандемии, и выделению основных социально-психологических эффектов, которые возникли в этот период и, как прогнозируется, будут иметь существенные отдаленные последствия.

Автор показывает, почему пандемия как чрезвычайная ситуация с социально-психологической точки зрения в максимальной степени противостоит повседневности. Повседневность определяется как установленный порядок социальности, в пределах которого жизненный мир для личности является прогнозируемым, предсказуемым, привычным и удобным за счет налаженных социальных практик. Пандемия привела к нарушению практик повседневности, создала условия для перераспределения ресурсов различного уровня, обострила конкуренцию сообществ за власть.

Научная новизна статьи заключается в выделении особого конфликтного процесса, происходящего между акторами установленного порядка социальности, создавая риски социальных тубулентностей. Автор отмечает, что главное противоречие пандемии заключается в том, что

социум оказался перед необходимостью сконструировать реальность, которая, с одной стороны, инкорпорирует максимум режимно-ограничительных мероприятий в практики повседневности, с другой – в максимальной степени стремится сохранить «старую» повседневность, поскольку экономический базис общества, процессы и механизмы балансировки всех социальных институтов производились в «докарантинных» условиях и эффективны только в случае холичного социального пространства.

Главными социальными эффектами пандемии, которые будут иметь значительные отдаленные последствия, названы усиление атомизации общества, нарушение солидарности, реконструкция системы привилегий и дискриминаций, возникновение новых стигматизаций и эксклюзий.

Ключевые слова: чрезвычайная ситуация, повседневность, дискриминация, порядок социальности, социальная иерархия.

Kochubeynik O. N. Social effects of the pandemic: practices of mastering the new reality.

The article is devoted to the analysis of the changes that took place in society during the pandemic, and the identification of the main socio-psychological effects that occurred during this period and, as predicted, will have significant long-term consequences.

The author shows why a pandemic as an emergency confronts everyday life.

Everyday life is defined as the established order of sociality. A way of living

for a person is predictable, predictable, familiar and convenient. This convenience is possible because a well-regulated system of social practices functions.

The pandemic has led to a violation of everyday practices, created conditions for the redistribution of resources

at various levels, and exacerbated the competition of communities for power.

The scientific novelty of the article lies in the identification of a special conflict process that occurs between the actors of the established order of sociality, creating risks of social turbulence. The author notes that the main contradiction of the pandemic lies in the fact that society is faced with the need to construct reality, which, on the one hand, incorporates a maximum of regime-restrictive measures into everyday practice, on the other hand, it seeks to preserve the "old" everyday life to the maximum extent possible. This is because the economic basis of society, the processes and mechanisms of balancing all social institutions were carried out under "pre-quarantine" conditions and are effective just in the case of a holistic social space.

The main social effects of the pandemic, which will have significant long-term consequences, are identified. The short list of them consist of intensification of the atomization of society, the violation of solidarity, the reconstruction of the system of privileges and discrimination, the emergence of new stigma and exclusion.

Key words: emergency, everyday life, discrimination, order of sociality, social hierarchy.

Постановка проблеми. Безпека завжди була однією з базових універсальних цінностей людства. Проблематизація її вивчення в соціальній філософії і соціології стає особливо затребуваною в 90-х рр. ХХ ст., що зумовлене формуванням нового типу суспільства – постіндустріального, глобального, схильного до перманентної невизначеності – «суспільства ризику» (У. Бек). Усвідомлення складності, непередбачуваності, стохастичності соціального світу стало спонукою до відмови від широкомасштабних прогнозів і проєктів раціональної перебудови світу, що були популярні в період модерну. Ця відмова збіглася у часі зі зростанням

катастроф та екстремальних ситуацій різного гатунку, які спроможні докорінно змінити функціонування соціального організму, порушуючи встановлені порядки соціальності. Надзвичайні ситуації перетворилися на тренд сучасного суспільства.

На початку 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила спалах ковід-19 глобальною надзвичайною ситуацією, оскільки усі країни світу виявилися зонами ураження. Уряди більшості країн світу ввели примусові захисні заходи: закриття кордонів, обмеження на рух транспорту (в окремих випадках – навіть комунального), заборона на зібрання, різні форми карантину чи самоізоляції.

Соціальні зміни, викликані пандемією ковід-19, становлять значний інтерес для соціальної психології, оскільки, фактично, є ситуацією для вивчення ресурсів колективної дії та співпраці у всесвітньому масштабі. До цього часу різні техногенні катастрофи (Чорнобиль, Фукусіма) та природні лиха (тайфуни, цунамі, землетруси тощо) були локальними, де решта світу залишалася неуразеною, стабільною, та могла надавати допомогу постраждалим регіонам. Пандемія стала надзвичайною ситуацією нового типу, породжуючи нові соціальні ефекти, практики пристосування й опанування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Говорячи про адаптаційну поведінку суспільства (й особистості) у ситуації докорінних змін, можна помітити, що насправді численні історичні періоди (і не лише війни) маркувалися в історичних хроніках як злам, крах, «кінець знайомого світу». І навіть виникнення друкарського станка свого часу також подавалося як зміна, навколо якої звучали алармістські вигуки про знищення звичного укладу життя, про небачувані та непрогнозовані наслідки. Але, на наш погляд, слід звернутися до двох найближчих періодів соціальної історії, коли у центрі наукових рефлексій розташовувалися трансформаційні процеси

суспільства. Перший пік – початок ХХ століття. Так, у роботах Е. Дюркгейма ставилося питання про співвідношення й відмінності норми і патології в соціальних системах. Доцільним є звернення уваги на інші роботи, що пояснюють поведінку індивідів і груп в ситуаціях катастроф: праці М. Вебера, який обґрунтував можливість цілераціональної адаптації, Т. Парсонса, який тлумачив адаптацію як взаємний компроміс між особистістю і суспільством, теорії аномії Р. Мертона, що описав адаптацію в умовах соціальної дезорганізації. Другий пік рефлексій пов'язаний із осмисленням соціальних процесів, що відбуваються наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття. Серед ґрунтовних досліджень «доби глобалізації», безумовно, слід назвати праці З. Баумана, У. Бека, З. Бжезинського, І. Валлерстайна, С. Г. Кара-Мурзи, В. С. Стьопіна, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона та інших.

Сьогодні мова може йти про те, що пандемія постала на один щабель з масштабом згаданих періодів суспільних змін, але, на відміну від них, водночас – блискавично, менш ніж протягом року – вибуховим чином перетворила усі порядки соціальності.

Пандемія як чинник глобальних трансформацій постає, приміром, у дослідженні Д. Саймона. Він зазначає, що спалах вірусу виявився «чорним лебедем», який почали використовувати міжнародні суб'єкти, щоб використати можливості, викликані «слабкими» місцями, виявленими в цей надзвичайний час, намагаючись послабити опонентів та зберегти свою глобальну гегемонію [7]. К.С. Гаджиев ідентифікує ключові фактори, що визначатимуть наслідки коронавірусної пандемії, яка оголила «больові точки», характерні для історичних перехідних періодів, й супроводжується загостренням протиріч, посиленням конфліктогенності як в сфері міжнародних відносин, так і всередині окремих країн і цивілізацій, зростанням різних форм ксенофобії

[1]. Відзначається, що ковід-19 виявився блискавичною та інвазивною подією, яка змінила всі сфери людського життя та діяльності на всіх рівнях, заактуалізувавши проблему безпеки (економічну безпеку, державну безпеку, суспільну безпеку тощо). Зокрема, ставилося питання про зміни, що стосувалися громадянських та індивідуальних свобод, коли уряди нав'язують (або через використання страху створюють) обмеження цими свободами для безпеки проти вірусу [3]. Представлено аналіз політичних, соціальних, моральних дилем, що виникають у відповідь на заходи санітарних обмежень, соціального дистанціювання, обмеження на подорожі зменшення соціального забезпечення [10]. Досліджуються соціальні наслідки економічних змін, спричинених пандемією, такі як втрата робочих місць, наростання боргової кризи та руйнування малого бізнесу [6]. Зрозуміло, численними є дослідження, що стосуються змін у психологічному здоров'ї та благополуччі людей [2, 4, 5, 8,9 та інші].

Метою нашої статті є визначення соціальних ефектів, які виникли внаслідок пандемійних змін у порядках соціальності різного рівня.

Наукова новизна статті полягає у виокремленні особливого конфліктного процесу, що відбувається між акторами порядку соціальності, створюючи ризики соціальних тубулентностей.

Виклад основного матеріалу. Вихідною тезою нашого дослідження є твердження, що пандемія як надзвичайна ситуація у максимальному ступені протилежить повсякденності, де вже давно відбувся розподіл нерівностей, а тому встановлено ієрархію спільнот та чергу задоволення їхніх потреб (і визначено способи цього задоволення). Іншими словами, у повсякденності функціонує порядок соціальності, в межах котрого життєвий світ для особистості є прогнозованим, передбачуваним, звичним та зручним за

рахунок «налагоджених» соціальних практик.

Дійсно, фонові практики, повсякденна рутина створюють особливий життєвий простір, який є знайомим та контрольованим. (Можливо, певні ефекти, наявні у цьому життєвому просторі, не задовольняють актуальні потреби особи, проте цей простір передусім – передбачуваний). Він є, за словами Е. Гідденса, «коконом онтологічної безпеки», який формується на основі довіри і впевненості. І оскільки повсякденність характеризується Е. Гідденсом через рутинізацію, яка пояснює наявність в соціальному житті типових форм взаємодій і взаємин, то її важливою ознакою є безперервність і протяжність світу, відчуття цілісності власної особистості, протяжності безперервного потоку діяльності. Онтологічна безпека – це своєрідний соціально-психологічний стан безпеки особи або спільноти, що виникає в умовах хабітулізації навколишнього світу й існує як щось саме по собі зрозуміле всередині повсякденної реальності. Рутини повсякденного життя може зберігатися і в умовах глобальних соціальних змін, радикальних перетворень суспільства, навіть таких, як соціальна революція. У той же час Е.Гідденс зазначає, що «влада рутини» піддається випробуванню, коли об'єктом змін і трансформацій стає сама повсякденність.

Іншими словами, рутина, що є фіксатором порядку соціальності, починає руйнуватися в таких умовах, коли під загрозою опиняється саме протяжність та безперервність повсякденності. Саме це, на наш погляд, й відбувається під тиском пандемії. Якщо взаємозв'язок між особою і середовищем успішно регулюється чинною рутинною, то світ для неї є звичним. Протилежна ситуація виникає, коли рівновага порушується, рутина повсякденності не спроможна подолати виклики середовища, подолати розриви, які цю повсякденність загрожують зруйнувати. І коли звичні рутини перестають бути ефективними і функціональними, особа (або

спільнота) опиняються у ситуації проблематизації життя, тобто постають перед необхідністю усвідомити нові потреби, віднайти практики для задоволення цих потреб та рутинізувати ці практики.

Принагідно зазначимо, що фонові практики не є однозначно жорсткими. Залежно від потреби, яку вони обслуговують, вони можуть біти більш або менш еластичними. Дрібні порушення, хоча й ускладнюють задоволення потреб, тим не менше, корегуються за рахунок цієї еластичності. Але надзвичайні ситуації різного роду унеможливають – у тому чи тому ступені – таке корегування. Пандемія, як зазначається багатьма авторами, – це докорінний злам звичного соціального порядку, порушення рутинних практик, заснованих на чинному комплексі знань. Реальність, що утворилася під час пандемії – це різка зміна правил, що регулюють повсякденність. Відомі речі, порядки, ритуали, правила, норми перестають конструювати уявлення про реальність. Це – ситуація граничної невизначеності, з якої згодом викристалізуються нові соціальні конструкції реальності. Знайомий світ відразу стає незнайомим; ті, хто добре розумів логіку повсякденних рутинних практик, перестають розуміти світ катастрофи і надзвичайного стану.

Отже, будь-яка надзвичайна ситуація у тому чи тому ступені призводить до роз'єднання практик повсякденності, порушуючи звичний функціонал усталених комунікативних шляхів. Це роз'єднання, зрозуміло, може різнитися за мірою ураженості суспільних сфер (руйнуються зв'язки в одній системі чи загалом порушується ефективність усього суспільства), часовою тривалістю, затратністю ресурсів (фінансових, промислових, соціальних, психологічних тощо), які необхідні для відновлення ефективного функціонування повсякденності, – тобто такого, де існує сталість у формах

соціальної ієрархії, яка й регулює порядок задоволення потреб різними спільнотами.

Згодом, звісно, настає «нормалізація», відбувається реконструкція повсякденності – вибудовуються нові конфігурації практик, рутинізуються форми діяльності. Тим самим конструюється реальність, релевантна для сформованої конкретної соціальної ситуації. Вона може спочатку сприйматися окремими особами як аморальна, приймати форми, які абсолютно не узгоджуються з «докатастрофічною» моделлю, але ця нова модель конструює свої власні критерії та типізувати інші правила повсякденного життя.

І тут ми можемо вирізнити процес, що, на наш погляд, стає головним джерелом соціальних конфліктів у період пандемії. Надзвичайна ситуація – це виробництво нових форм нерівностей, яке стосується процесів конструювання соціальних ідентичностей і соціальних відносин.

Уможливлується таке конструювання нерівностей тому, що слідом за руйнацією рутини, за руйнацією соціальних практик, які відтворювали шляхи взаємодії у межах спільностей та спільнот, розпочинається процес соціальної атомізації (до аналізу якого зверталися Є. Фромм, Н. Луман, Е. Тоффлер, Х. Арендт, С. Московічі та ін). Соціальна атомізація – це процес інтенсивного розриву дружніх, сімейних, сусідських та інших соціальних зв'язків; це – встановлення такого порядку соціальності, де зв'язки і контакти між членами спільноти мають переважно неглибокий, нетривкий, а іноді й поверхневий характер.

Тут важливо наголосити на тому, що режимно-обмежувальні заходи, спрямовані на обмеження захворюваності, наполягали й досі наполягають на соціальному дистанціюванні, на обмеженні масових заходів, на переведенні процедур розв'язання виробничих питань у віртуальне середовище. Під впливом таких

практик відбувається подвоєння «відцентрових» суспільних тенденцій. З одного боку, надзвичайна ситуація (така як землетрус або військовий конфлікт) сама по собі руйнує рутину та встановлені нею соціальні контакти. З іншого – сьогодні способом досягнення особистої безпеки (зокрема, базової – безпеки фізичного життя) є віддалення від інших. Результуюча цих двох відцентрових тенденцій, на наш погляд, полягає у тому, що виникають значні загрози соціальної солідарності. Адже соціальна атомізація й процеси виробництва нових форм нерівностей в ситуації пандемії відбуваються й відтворюються в різноманітних ситуаціях – в повсякденних розмовах, в новинних сюжетах, в соціальних і психологічних службах, в медичних установах, в бюрократичному апараті тощо. Вони відбуваються скрізь, оскільки є одним з найпотужніших способів перерозподілу ресурсів в межах певного порядку соціальності. Атомізація, фактично, створює такі умови, за яких сильний соціальний актор примножує свої ресурси, слабкий – їх втрачає. Та сама закономірність наскрізно простежується у всіх сферах: будь-які висхідні процеси, що мали динаміку зростання, в умовах атомізації суспільства та роз'єднання процедур контролю, стають ще інтенсивнішими, нисхідні – навіть якщо вони отримували ті чи ті «дотації» з боку владних акторів, остаточно згасають (або їхнє підтримання перетворюється на «чорну діру», де зникають усі ресурси). Принагідно зазначимо, що пандемія як надзвичайна ситуація – це значною мірою деструкція наявної соціальної ієрархії та закріпленої нею системи соціальних ідентичностей та їхніх соціальних практик. А тому порушення порядку соціальності (і значною мірою форм буденності), що функціонували до початку пандемії, спричинює дестабілізацію або й руйнування системи задоволення потреб, але водночас призводить до появи нових потреб. Особливістю згаданого процесу є те,

що нові проблеми виявляються перерозподілом соціальних спільностей. Фактично, вони запускають процеси перерозподілу групових спільностей, які відтепер групуються навколо певної проблеми. За цим слідує конкуренція спільнот за ресурси, які забезпечать або встановлення практик задоволення нових потреб, або реставрацію минулого порядку соціальності та відновлення ефективного функціонування колишніх практик.

Говорячи про ресурси, мова може йти про: 1) адміністративні, 2) фінансово-економічні ресурси; 3) інституційні; 5) соціальні; 6) особистісні. Адміністративний ресурс – це інструмент примусу до певної поведінки, володіння котрим є наслідком включення актора в управлінський щабель системи будь-якого рівня. Фінансово-економічні ресурси – широке поняття, яке охоплює всі види матеріальних благ, інституціолізовані на основі права власності. Інституційні ресурси виявляють себе у тому, як інституційне середовище формує умови, правила, норми, санкції, традиції, звичаїв, під впливом яких відбуваються взаємодії. Слід також взяти до уваги основні функції соціальних інститутів, які, на наш погляд, є релевантними для аналізу виробництва нових форм нерівності, а саме: а) задоволення різних потреб особі або спільностей; б) регуляція дії особи чи спільноти в рамках соціальних відносин, тобто забезпечення виконання бажаних (обов'язкових) дій і гальмування небажаної поведінки; г) забезпечення безперервності суспільного життя, в тому числі і при змінах у складі суспільства; д) інтеграція прагнень, дій і відносин осіб (груп), що сприяє соціальній згуртованості і тим самим постає запобіжником антисуспільних дій. Соціальні ресурси можна тлумачити як сукупність засобів, якими володіє і які використовує особа (група) для забезпечення й підтримки оптимального функціонального стану в різних сферах своєї

повсякденності. Соціальні ресурси, на відміну фінансово-економічних, – невичерпні і збільшуються в міру вдосконалення форм самоврядування, зміни самих людей в процесі соціалізації, самоосвіти і самовиховання, самореалізації. Особистісні ресурси – це особистісні якості, що утворюють реальний потенціал для подолання несприятливих життєвих ситуацій. Слід зазначити, що такі ресурси включають когнітивні, психомоторні, емоційні, вольові та інші загальнопсихологічні властивості людини. Так, психологічні включають різноманітні риси, установки особистості, що впливають на регуляцію поведінки в напружених ситуаціях життєдіяльності і відображені в якостях самоконтролю, самооцінки, в почутті власної гідності, мотивації тощо. Професійні ресурси – це рівень знань, досвіду, індивідуальний стиль діяльності, що дозволяють регулювати професійну поведінку особистості. Фізичні ресурси визначаються рівнем фізичного і психічного здоров'я та функціональних резервів людини. До цього слід додати значну, часом надзвичайно значиму роль матеріальних ресурсів, які відкривають доступ до інформаційних, юридичних, медичні та інших форм професійної допомоги.

На наш погляд, пандемія як надзвичайна ситуація створила умови для нового перерозподілу ресурсів, створивши нові соціальні проблеми. Володіння ресурсом у цьому сенсі – володіння владою: що більш потужним є «ресурсний фонд», то більшим є ступінь влади, доступний особистості або спільності. Влада є важливим проявом асиметричних відносин, які, своєю чергою, властиві порядку соціальності: починаючи з комунікацій між державами і закінчуючи міжособистісними контактами, мова може йти про прагнення різних суб'єктів до домінування, яке забезпечує отримання привілеїв. Крім інститутів, що традиційно вважаються носіями функції примусу (держава, поліція, уряд, армія тощо), існують і

інші актори влади (як колективні, так і індивідуальні), компетенція яких передбачає реалізацію «своїї» волі навіть всупереч бажанню іншого. Саме тому пандемія постає як ситуація, в котрій відбувається перерозподіл влади (у найширшому сенсі цього слова, включаючи владу символічну).

Висновки та перспективи дослідження. Базова суперечність пандемії полягає, на наш погляд, у тому, що соціум опинився перед потребою сконструювати реальність, яка, з одного боку, інкорпорує максимум режимно-обмежувальних заходів у практики повсякденності, з іншого – у максимальному ступені прагне зберегти «стару» повсякденність, оскільки усе економічне підґрунтя суспільства, процеси й механізми балансування усіх соціальних інституцій вироблялися в «докарантинних» умовах і є ефективними тільки у разі холічного соціального простору.

Головними соціальними ефектами пандемії є, на нашу думку, посилення атомізації суспільства, порушення солідарності, реконструкція системи привілеїв та дискримінацій, виникнення нових стигматизацій та ексклюзій. Адже структура будь-якого суспільства – це система нерівності, це – ієрархія статусів, які закріплюють певні владні можливості, блага та ресурси задоволення потреб, формуючи нерівність статусних груп одна щодо одної. У ситуації пандемії відбувається «перезапуск» соціальних ліфтів та фільтрів: одні особи (індивідуальна мобільність) чи спільності (групова мобільність) піднімаються догори в системі соціальної ієрархії (висхідна мобільність), інші, відповідно, рухаються донизу (низхідна мобільність). При цьому деякі особи (чи групи осіб), залишаючи свою соціальну групу, тобто втрачаючи свій попередній соціальний статус, внаслідок різних причин вже неспроможні увійти до інших соціальних груп (отримати новий статус, набути нової ідентичності): відбувається

процес маргіналізації, тобто соціальне виключення. Іншими словами, соціальні ризики пандемії полягають у тому, що процеси перерозподілу (влади, ресурсів, привілеїв та дискримінацій) є не поступальним, а гострим, зламним, що не дає можливості адекватної адаптації до змін.

І, оскільки криза, викликана спалахом ковід-19, торкнулася практично всіх сфер життя суспільства і всіх верств населення, то, як свідчить аналіз літератури та поточної інформації, що подається у ЗМІ, виникли окремі соціальні групи, які зараз перебувають у стані, коли їхні ресурси (фінансові, психологічні, мобільні тощо) істотною мірою зменшилися. І якщо не вжити належних заходів, соціальна криза, викликана пандемією ковід-19, може посилити цю нерівність, призвести до відвертої стигматизації чи ексклюзії цих груп як в середньостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошукові соціальних практик, застосування котрих пом'якшить такі соціальні ризики.

Література

1. Гаджиев К.С. Турбулентия современного мира через призму коронавирусной пандемии/ К.С. Гаджиев // Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право. – 2020. – Т. 13. № 5. – С. 253–272.
2. Brooks S.K. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence / S.K. Brooks, R.K.Webster, L.E.Smith, L. Woodland, S. Wessely, N. Greenberg, G.J. Rubin // The Lancet. – 2020. – Vol. 395. № 10227. – P. 912—920;
3. Brzechczyn K. The Corona-virus in Liberal and Illiberal Democracies and the Future of the Globalised World / K.Brzechczyn // Society Register. –2020. – Vol. 4, no 2. – P. 83–94.

4. Cullen W. Mental health in the COVID-19 pandemic / W.Cullen, G.Gulati, B.D. Kelly // QJM: An International Journal of Medicine. – 2020. – V. 113, Is. 5. – P. 311-312.
5. Duan L. Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic/ L.Duan, G. Zhu// Lancet Psychiatry. – 2020. – V.7 (4). –P. 300–302.
6. Figus A. Coronavirus COVID-19, a Complex Issue between Health, Economy, Politics, and Communication / A. Figus // Geopolitical, Social Security and Freedom Journal. – 2020. –V. 3, no 1. – P. 1–13.
7. Simons G. The Corona Virus Pandemic and Global Transformations: Making or Breaking International Orders? / G. Simons // Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law. – 2020. – Vol. 13, no 5. – P. 20–37.
8. Tang W. Prevalence and correlates of PTSD and depressive symptoms one month after the outbreak of the COVID19 epidemic in a sample of home-quarantined Chinese university students / W.Tang, T. Hu, B.Hu, C.Jin, G.Wang, C.Xie, J.Xu// Journal of Affective Disorders. – 2020. –V. 274, 1. –P. 1-7.
9. Yao H. The more exposure to media information about COVID-19, the more distressed you will feel / H. Yao // Brain, Behavior, and Immunity. Available online 12 May 2020. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.05.031>
10. Zhebit A. Human Rights in a Pandemic /A. Zhebit // Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law. –2020. – Vol. 13, no 5. – P. 219–252.

References

1. Gadzhiev, K.S. (2020) Turbulenciya sovremennogo mira cherez prizmu koronavirusnoj pandemii [Turbulence of the Modern World through the Prism of the Coronavirus Pandemic] // Kontury globalnykh transformacij: politika, ekonomika, pravo [Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law]. T. 13. # 5. S. 253–272 (rus).
2. Brooks, S.K., Webster, R.K., Smith, L.E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., Rubin, G.J. (2020) The psychological

- impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*. Vol. 395, 10227, 912—920 (eng).
3. Brzechczyn, K (2020) The Corona-virus in Liberal and Illiberal Democracies and the Future of the Globalised World. *Society Register*, 4, 2, 83–94 (eng).
 4. Cullen, W., Gulati, G., Kelly, B.D. (2020) Mental health in the COVID-19 pandemic. *QJM: An International Journal of Medicine*, 113, 5, 311-312 (eng).
 5. Duan, L., Zhu, G., 2020. Psychological interventions for people affected by the COVID-19 epidemic. *Lancet Psychiatry*, 7 (4), 300–302 (eng).
 6. Figus, A. (2020) Coronavirus COVID-19, a Complex Issue between Health, Economy, Politics, and Communication. *Geopolitical, Social Security and Freedom Journal*, 3, 1, 1–13 (eng).
 7. Simons, G. (2020) The Corona Virus Pandemic and Global Transformations: Making or Breaking International Orders? *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law*, 13, 5, 20–37 (eng).
 8. Tang, W., Hu, T., Hu, B., Jin, C., Wang, G., Xie, C., Xu, J. (2020) Prevalence and correlates of PTSD and depressive symptoms one month after the outbreak of the COVID19 epidemic in a sample of home-quarantined Chinese university students. *Journal of Affective Disorders*, 274, 1-7 (eng).
 9. Yao, H. (2020) The more exposure to media information about COVID-19, the more distressed you will feel. *Brain, Behavior, and Immunity*. Available online 12 May 2020. <https://doi.org/10.1016/j.bbi.2020.05.031>
 10. Zhebit, A. (2020) Human Rights in a Pandemic. *Outlines of Global Transformations: Politics, Economics, Law*, 13, 5, 219–252 (eng).